

1953 ANTALYA BÖLGESİ (PAMPHYLIA) KAZILARINA DAİR RAPOR

Prof. Dr. Arif Müfid MANSEL

1946 senesinden beri bu bölgede yapılmakta olan araştırma ve kazılara 1953 senesinde de devam edilmiş ve Prof. Arif Müfid Mansel'in başkanlığında Prof. G. E. Bean (epigrafist), Lemi Meray (mimar), Doçent Dr. Jale İnan, asistan Dr. Semavi Eyice, asistan Adnan Pekman, karısı Sevim Pekman ve öğrenci Ergon Ataceri'den müteşekkil bir heyet 28 Eylül ile 31 Ekim arasında Side ve Perge'de çalışmıştır.

SİDE:

Şehir surunun dışındaki geniş nekropolün batı kısmında, denize yakın bir yerde bulunan ve kısmen ayakta duran abidevi bir mezar binası ve müstemilatı üzerinde 1951 senesinden beri yapılan araştırmalar ve kazılar bu sene tamamlanmış ve bina tamamiyle meydana çıkarılmıştır. E,as bina payeli ve kemerli portikler ile çevrili dikdörtgen bir avlunun (27.11X42.65 m.) tam mihverinde yer alan podiumlu, Roma mabedi şeklinde bir mamokum'dan ibarettir. 11.20X 2.32 m. eb'adında olan güney-batıya tevcih edilmiş bulunan bu bina takriben 2 m yüksekliğinde bir podium'un üzerinde yükselmekte ve ön tarafında binanın bütün genişliğince devam eden abidevi bir merdivene sahip bulunmaktadırlar. Bugün mermer kademelerin hiçbirisi yerinde değildir. Merdivenlerden sella'nın öcünde bulunan sütunlu galeriye çıkılmaktadır. Burada durmuş olan mermer sütunlarda hiçbirisi *in situ* olarak bulunmamış olmakla beraber, harçlı zemin üzerindeki izlerden ve bu kısmın etrafında bulunan mimari parçalardan bu öngale-

rının arka arkaya vazedilmiş dörder sütunlu iki sıradan ibaret olduğu istidlal edilebilir. Sütunlar kare postamentler üzerinde duruyor, Attik - İyon kaideleri ve düz bir gövde ihtiva ediyordu. Başlık bulunamamış olmakla beraber, binanın Korint nizamında olduğu kesin olarak söylenebilir. Saçaklık üç kademeli bir arkhitrav, kıvrık dal motifi ile süslü basık ve bombe bir friz, konsollu geison ve palmeterle süslü bir sima'dan terekkep ediyordu. E,as cephenin ortasında saçaklık, bazı arkivolt parçalarının gösterdiği gibi, yarım daire şeklinde kıvrılıyor ve bunun üzerinde akrotürler ile süslü üçgen bir alınlık bulunuyordu ki, bu şekildedeki alınlıklara, belki pek doğru olmayan bir tabirle, «Suriye alınlığı» adı verilmektedir. Galerinin orta sıhannı, iç kısımları kasetlerle süslü mermer kemer parçalarının gösterdiği gibi, bir tonoz kemer taşıyordu. Muhtelif büyüklükte travertin ve kalker taşı bloklarından yapılmış olan sella duvarlarının içi ve dışı tamamiyle mermerle kaplı idi ve dışı, galeri sütunları gibi, postamentler üzerinde yer alan, üç farafı kabartmalarla süslü payeler bulunuyordu. Bunlar Korint nizamında başlıklara sahip bulunuyor ve galeri saçaklığının devamı olan bir saçaklık taşıyordu ki, bu sıratlarla bina, plan bakımından, bir pseudoperipteros'a yaklaşmaktadır. KEa arka tarafta, cephe olduğu gibi, üçgen bir alınlık vardı. Sella'nın içine geniş ve yüksek bir kapı vasıtası ile girilmektedir. Bu kapıya ait yaklaşık 10 ton ağırlığında süslü bir lento iyi muhafaza edilmiş durumda zamanımıza kadar gelmiştir. Pencere ihtiva et-

med,iği anlaşılan sella'nın içinde, yan ve arka duvarların önünde, Üzerleri kemerli höcreler vardı ki, zeminleri yüksekçe bir kaide şeklinde olan bu höcrelerin içinde hiç şüphesiz mermer lahıdler duruyordu. Bunlardan bir hayli parçaya sella'nın içinde rastlamak mümkün olmuştur. Sella'nın zemini beyaz ve bordürlerde kırmızı-beyaz mermer levhalarla kaplı idi; üzeri ise muazzam bir mermer tonozla örtülü idi. Öngeleri tonozundan çok daha geniş olan sella tonozuna ait iç kısımları kasetlerle süslü bir hayli parça bulunmuştur. Sella'dan başka binanın etrafında ve avlunun muhtelif yerlerinde bulunmuş olan lahid parçaları (bunların büyük bir kısmı «Sidamran tepinde lahıdlere aittir) bu binanın bir «mausoleum ve binaların bir «heroön olduğunu işaret etmektedir. Calibi dikkat bir nokta, bu binanın büyük bir kısmı başka bir alandan alınmış mimari parçalarla yapılmıştır: Mesela, postament üzerinde duran sütun kaideleri konsol, girlandla süslü geniş levhalar ise kasetli tonoz parçaları haline getirilmiştir.

Zemini, harç üzerindedir ki izlerden anlaşıldığı gibi, mermerle kaplı olan avlunun üç tarafı portiklerle çevrilmiştir. Arka tarafta ise sadıce payelerle takviye edilmiş bir duvar vardı. Sonlarında ikişer odacık ibaret daireler ihtiva eden (belki bekçi odaları) yan portikler payeler ve sütunlar üzerine oturan tuğla kemerlerden terekkep ediyordu. Bu payelerdeki galerinin arka duvarındaki travertinin korsellerine kadar uzanacak tuğla kemerler de vardı. Bu suretle birtakım kare yahut dikdörtgen sathlar elde ediliyordu ki, bunların üzerleri, köşelerle tuğla pandantif kalıntılarının gösterdiği gibi, yuvarlak yahut beyzi kubbeli örtülü idi. Zemin mozayikle süslü olan cephe portikinin üzerinde ise belki kubbeler, belki de geniş bir tonoz kemer vardı. Bu galerinin tam ortasında bir kapı ve üst kısımları ortadan kalkmış bir propylon yer almaktadır. Böylece kubbeli portikler ile çevrilmiş olan bu av-

lu Türk-Osmanlı mimarisindeki cami ve medrese avluları ile calibi dikkat bir benzerlik göstermektedir.

Bu avlunun önünde, etrafı duvarla hudutlandırılmış, dörtgen şeklindeki daire büyük ikinci bir avlu (63.65X92.70m.) yer almaktadır. Bu avlu deniz kenarında muhtemelen bir fasada sahip idi. Bu cephe iki kule arasında yer alan büyük bir kısmı devşirme malzeme ile yapılmış portikler, bunların tam ortasında bulunan bir «loggiandan, kulelerin sağında ve solunda yük elen duvarlar ve bunların arasına yerleştirilmiş sütun yahut paye sıralarından ibaretti. Bugün bu fasadın önünde geniş bir kumsal vardır; fakat ilkçağda denizin daha içeriye nüfuz ettiği, binaenaleyh burasının doğrudan doğruya deniz kenarında inşa edilmiş bir külliye olduğu tahmin olunabilir.

Esas bina ile aynı zamanda yapıldıkları anlaşılan ve bir ana mihrap üzerindeki yer alan iki avlu, esas binada, kapı lentosunun gösterdiği gibi, abidelerin karşı sezen Emayül Lübnan'da Baalbek'teki mabedlerin manzumesini hatırlatmakta ise de, bir taraftan bazı mimari hususlar, mesela, ortadaki kısmı tonoz kemerle örtülü galeri, yahut deniz kenarında kuleler arasında yer alan portikler, diğer taraftan tezyinat, bilhassa alçak bombe frizler, geison ve simanın süsleri imparator Diokletianus'un Spalato'da yaptırmış olduğu muhteşem mimarisi ve tezyinatına dikkate değer bir surette benzemektedir, binaenaleyh bu mausoleum ve müstebtilatının M. s. 3. yüzyılın sonlarında yahut 4. yüzyılın başlarında yapılmış olduğuna işaret etmektedir. Kazı esnasında bulunmuş olan iki Diokletianus devri için karakteristik portreler olarak gösterilebilir.

Esas meşgalemizi teşkil eden bu mausoleum'dan başka şehrin içinde tamamlanmamış mahiyette bazı araştırmalar sonucunda yapılmıştır. Nitekim 1948 senesinde kazılmış olan şehir agora'sının bir köşesinde yer alan yarım daire şeklinde taş bir fasada sahip bir bina kazılarak bu-

rasının önceden zannettiğimiz gibi bir çeşme binası olmayıp sadece bir «exedra», olduğu tesbit edilmiştir. Diğer taraftan şehir surunun dışında ve şehrin esas kısmının tam karşısında yer alan ve daha henüz hiçbir esaslı tetkike tabi tutulmamış bulunan abidevi «nymphaeum» binasında (bk. Graf K. Lanckoronski, *Stiidae Pamphyl'ens u, Id Pisidiens* I. s. 139 v.d.; 151 v.d.) küçük çapta araştırmalar yapılmış, bina çalı çırpıdan temizlendikten sonra cephede bulunan m'mari b'oklar meydana çıkarılmış, aynı zamanda binanın dış hudutları tesbit edilmiştir. Anadolu'nun en büyük nymphaeum'larından biri olan bu önemli abideyi gelecek sene esaslı bir surette araştırmağı kararlaştırmış bu u-nuyoruz.

Öteden beri Side'nin Bizans binaları üzerinde çalışmış ve bunlara dair bir doktora tezi yapmış olan Dr. Semavi Eyice, 1948 senesinde kazılan ikinci büyük di-rekli cadde üzerindeki bazilika'nın müstemilatından üç odalı bir binayı arştırmış, orta salonun içinde dört sütun arasında büyük bir havuz bulmak suretiyle buranın bir vaftiz binası olduğunu tesbit etmiş, ayrıca bu bazilika'nın civarında ve piskoposluk sarayı olduğunu tahmin ettiğimiz binalar grubunun batısında Yunan haçı planında küçük, fakat iyi muhafaza edilmiş bir kil'si meydana çıkarılmış, diğer taraftan agora'nın batısında ve geç antik şehir surunun hemen önünde yükselen büyük bir Bizans binasının zemininde sondajlar yaparak gayet geniş cennemlik tertibatı bulmuş, böylece bir rasının bir hamam olduğunu meydana çıkarmıştır. Bizans hamamlarına dair bilgimizin ne kadar noksan olduğu göz önünde bulundurulacak olursa büyük bir kısmı ayakta duran bu binanın önemi kendiliğinden tezahür eder.

1947-1952 Side kazılarına dair bibliyografya - A. M. MANSEL, *1947 Side (Eski Antalya) kazıları. Belleten XII*, 1948, s. 256-260.

TÜRK TARİH KURUMU. *Kazılar.*

Antalya'da Side (Eski Antalya) kazısı. Belleten XII, 1948, s. 495-496.

A. M. MANSEL, *1950 Side kazısına dair kısa rapor. Belleten XIV*, 1950, s. 683-686.

TÜRK TARİH KURUMU. *Haberler. Side kazısı. Belleten XV*, 1951, s. 305; **XVI**, 1952, s. 435-437 (A. M. MANSEL).

A. İNAN, *Contributions to Turkish History through the research activities of the archaeological section of the Turkish Historical Society between 1943-1948. 2. Excavations at Side. Belleten XIII*, 1949, s. 491-493.

A. M. MANSEL - E. BOSCH - J. İNAN, *1947 senesi Side kazılarına dair önrapor. - Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Side im Jahre 1947. Ankara 1951 (Türk Tarih Kurumu yayınlarından, V. seri, no. 11).*

R. DUYURAN, *1952 yılında arkeolojik araştırmalar. - Les travaux archéologiques de l'année 1952 (İstanbul 1953), s. 11-12, 21-23.*

FASTI ARCHAEOLOGICI II (*Volume referring to the year 1947*), s. 236, no. 2070 (A. M. MANSEL). - III (1948), s. 237, no. 2381 (A. M. MANSEL). - IV (1949), s. 294-295, no. 2984 (A. M. MANSEL). - V (1950), s. 266-267, no. 3013 (A. M. MANSEL). - VI (1951), s. 267 - 268, no. 3378 (A. M. MANSEL).

ANADOLU, *Revue des études d'archéologie et d'histoire en Turquie. Vol. I (Études Orientales, publiées par l'Institut Français d'Archéologie de Stamboul sous la direction de M. A. Gabriel, X), Paris 1951, s. 46-47, 49-53 (A. M. MANSEL).*

ANATOLIAN STUDIES, *Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara. Vol. II (1952), s. 16: Summary of archaeological work in Turkey 1951. Side.*

- Vol. III (1953), s. 10: *Summary of archaeological work in Turkey 1952. Side (A. M. MANSEL).*

PERGE:

1953 kazı faaliyetimiz bilhassa Perge'de teksif olunmuş, asistan Adnan Pek-

man ve Sevim Pekman'ın nezareti altında bu şehrin hellenistik devre ait esas kapısı araştırılmıştır. Bu kapı, öteden beri bilinmediği gibi, (bk. Graf K. Lanckoronski, *Stiidte Pamphylens und Pisidiens* I, s. 40 v.d.) güzel bir taş işçiliği ile temayüz eden iki yuvarlak kule, bunların arasında, üzeri kemerlerle örtülü olduğu anlaşılan bir kapı ve onun gerisinde, etrafı yüksek duvarlar ile çevrili oval şekilde bir avludan (uz.: 23 m.; gen.: 20 m.) ibarettir. Oldukça güç bir ameliyeden sonra avlunun içini dolduran çakıl ve enkaz tabakası kaldırılmış, bu arada Roma imparatorluk devrine ait bir hayli mimari ve heykeltıraş esere rastlamak mümkün olmuştur. Avlu duvarları üzerinde yapılan tetkikler hellenistik devirde her iki taraf duvarlarının içinde dikdörtgen şeklinde, üzerleri kemerli altışar hücre bulunduğunu, sonraları Romalılar zamanında, burası bir şehir kapısı olmaktan çıkıp, bir süs binası halini aldıktan, kulelerin hemen yanında, yumuşak kalker taşıyla yontmak suretiyle, her iki tarafa birer hücre daha ilave edildiğini, bu suretle elde edilen yedişer hücreye üst katta yine her iki tarafta yedişer hücre daha katıldığını meydana çıkarmıştır. Bu devirde duvarlar kalın bir harç tabakası ile örtülmüş ve bunları üzeri, halen mevcut deliklerin gösterdiği gibi, mermi levhalarla kaplanmıştır. Duvarların önüne ise, iki kat üzere tertiplendirilmiş hücrelere teka-bül etmek üzere, yüksek bir pluteum üzerinde iki katlı bir sütun mimarisi vazolu olmuştur ki, bu mimariye ait sütun ve saçıklık parçalarına mebzulen rastlamak mümkün olmuştur. Bunlar sayesinde hiç olmazsa kağıt üzerinde, bu enteresan mimarının bir restitüsyonunu yapmak kabül olacaktır. Mermer ile kaplı olduktan başka, tektonik bir çerçeve içine alınmış oldukları anlaşılan hücrelerin içinde kitabeli kaideler üzerindeki heykeller duruyor. Bu ki, bunların bir kısmı oldukça iyi bir durumdaki bulmağa muvaffak olduk. Aşağıdaki listeden anlaşılacağı gibi, bu hey-

kellu Dio:kur'lar, Apollon, Hermes, Afrodite, Pan ve Herakles gibi ilahlara aittir. Fakat bu ilah heykellerinin yanında «ktistes = bani» olarak gösterilen Kalkhas, Lapith Leonteus, Makhaon, Rixos gibi şehrin mitik kurucularının heykellerinden başka yine «ktistes» olarak yadrolunan Markos Plankios Varos (latince: Marcus Plancius Varus) ve ailesine ait heykellerin durmuş olduğunu kitabeli kaidelerden öğreniyoruz. Aynı aileden Plankia Magne (latince: Plancia Magna) adlı bir kadına Yunanca ve Latince olarak yazılmış ve adı zamanımıza kadar gelmemiş bir imparatora ithaf edilmiş bir kitabede rastlandığına, diğer kitabelere ise Plankios Varos'lardan Markos'un kendisini Plankia'nın babası, Gaios'un ise kardeşi olarak göstermeğe önem vermiş olduğuna göre Plankia'nın bu kapının zengin bir surette dekore edilmesinde ve heykellerle süslenmesinde başlıca amil olduğu, belki masrafların büyük kısmını kendi kesmesinden ödediği anlaşılır. Kapının civarında Roma devrine ait büyük bir hamam (hamam?) methali önünde, giyimli bir kadın heykeli'nin alt kısmı ve buna ait kitabeli bir bide bulunmuştur ki, (envanterde 15 no.) burada Plankia'nın Magna, M. Plankios Varos'un ve şehrin (yani Perge'nin) kızı, aynı zamanda şehrin ünlü Tanesi Artemis Pergaia'nın rahibesi olarak gösterilmekte, bu asil kadının imparatorluk devrinde (M.2s. 1 yüzyıl) şehre büyük iyiliklerde bulunmuş olduğu buradan da meydana çıkmaktadır. Avlunun hellenistik devirde tam bir oval teşkil ettiği, arka tarafında ise, Side şehir kapısından olduğu gibi, oval şekilde bir geçit ihtiva ettiği kabul olunabilir. Fakat Romalılar zamanında avlunun duvarlarında bu zengin dekorasyon vücuda getirildiği zaman avlunun arka duvarları kesilmiş, bu suretle açılan yere üç gözlü bir tak oturtulmuştur. Avlu duvarlarının mimari tezyinatı ile ahenkli bir surette imtiaz eylediği anlaşılan ve heykel ve kitabeler ile süslenmiş olduğu görülen bu taş meydana çıkarılması gelecek sene-

ki kazı programı alınmıştır. Ancak o zaman avlunun umumi heyeti hakkında bir fikir edinilecek ve belki de bu değişikliklerin yapıldığı tarihi kesin olarak tesbit etmek mümkün olacaktır.

Perge kazılarına dair bib'iyografya. - A. M. MANSEL, 1946 *Perge kazısı. Belleten XI*, 1947, s. 166-167. -*Haberler. Antalya'da Perge kazısı*, ayrı yerde, s. 378.

FASTI ARCHAEOLOGICI II (*volume referring to the year 1947*), s. 2'31-233, no. 2064 (A. M. MANSEL).

A. M. MANSEL - A. AKARCA, *Perge'de kazılar ve araştırmalar. - Excavations and researches at Perge*. Ankara 1949 (Türk Tarih Kurumu yayınlarından, seri V, no. 8).

ANADOLU, *Revue des etudes d'archeologie et d'histoire en Turquie*. Vol. I (Paris 1951), s. 45-46.

PERGE KAZISINDA BULUNAN HEYKELTRAŞI ESERLERİN ENVAN-TERİ:

1 - Külâh şeklinde sivri serpuşlu Erkek heykeli. Parçaları: la - Baş; lb - Kol; le - Destek ve sağ bacak; ld - Sol bacak. Yüks. 1,25 m; gen. 0,45 m; derinl. 0,25 m; başın yüks. 0,36 m; başın eni 0,22 m; derinl. 0,21 m.

Başında Frig külâhını andırır bir serpuş. Vücut çıplak. Göğsü örten ve sağ omuz üzerinde düğümlenen mant-J, ileri doğru kıvrık sol kolun bileği üzerinde 1 aşağıya sarmakta. Sol kolun üst kısmında palmet motifli bir kılıç kabzası (?). Sağ bacak desteğe dayanmış, sol bacak ileri uzatılmış ve diz kapağından geriye kıvrılmış. Bu heykelin hemen hemen aynı bir heykel daha bulunduğundan (no. 6) bunların Dioskur'lara ait oldukları söylenbilir.

2 - Diademli kadın başı. Parçası: 2a - Başın sağ tarafı. Yüks. 0,27 m; gen. 0,20 m; derinl. 0,18 m.

Baş iki parçadan mürekkep: Sağ yanak ayrı bir parça halinde. Baş hafifçe sola dönük, nazarlar sola müteveccih. Ağzı

hafif açık. Scıçlar alnın ortasından ikiye ayrılmış ve bunların üzerine diadem oturtulmuş.

3 - Pan heykelinin alt kısmı. Parçaları: 3a - Bacak parçası; 3b - Keçi ayağı. Yüks. 0,40; gen. 0,27 m; derinl. 0,17 m. Heykelin yalnız belden aşağı kısmı mevcut; bacaklar keçi bacakları gibi tüylü.

4 - Hermes heykeli. Parçaları: 4a - Sol bacak, elbise; 4b - Sağ bacak; 4c - Sol kol, elbise; 4d - Baldır; 4e - Sol diz; 4f - Sol bacak parçası; 4g - Sağ el; 4h - Bacak parçası; 4i - Kanatlı ayak; 4j - Sağ kol; 4k - Kol parçası; 4l - Bacak parçası; 4m - Bacak parçası; 4n - Kordon parçası; 4o - Sağ ayak parçası (parmaklar); 4p - Sağ ayak; 4q - Sol ayak; 4r - Dayanak; 4s - Bacak parçası. Yüks. (kaide dahil) 1,84 m; gen. 0,75 m; derinl. 0,36 m.

Baştan maada hemen hemen bütün parçalar mevcut. Vücut çıplak. Sol omuz üzerinde tutturulmuş olan elbise ileriye doğru uzanan sol kola sarıldıktan sonra aşağıya sarkıyor. Sağ kol vücutte yapışık olarak aşağıya uzanıyor. Sağ ayak geride ve serbest; vücudun ağırlığını sol ayak taşıyor. Ayaklar kanatlı, sol ayağın yanında icadı kendisine izafe olunan lyra (rübâb).

5 - Küçük tors. Bir kabartmaya ait olması muhtemel. Yüks. 0,30 m; gen. 0,10 m.

6 - Başsız erkek heykeli (0:oskur). F.b'adı ve şekli 1 no. ya tevafuk etmektedir.

Vücut çıplak. Göğsü örten ve sağ omuz üzerinde düğümlenen elbise ileri doğru kıvrık sağ koldan üzerinden dolanarak aşağıya sarkıyor. Sağ kolun üst kısmında palmet motifli bir kılıç kabzası (?). Sağ bacak ileri vazedilmiş. Bacakların alt kısımları mevcut değil.

7 - Küçük kız başı. Yüks. 0,11 m; gen. 0,10 m; derinl. 0,09 m.

Gözden yukarısı kırık. Bir yüksek kabartmaya ait olması muhtemel.

8 - Apollon heykeli. Parçaları: 8a -

Bacak; 8b - Sol kol; 8c - Sarmaşık motifli parça. Yüks. 0,88 m; gen. 0,42 m; derinl. 0,27 m.

Tabii büyüklüğün aşağısında bir heykel. Baş yok; omuzlar üzerinde saç kıvrımları. Sağ kol yukarı kalkık idi. Sol kol aşağıya sarmakta. Sağ bacak ilerje atılmış. Bacakların alt kısımları yok.

9 - Bir kabartmaya ait küçük kız başı. Yüks. 0,14 m; gen. 0,10 m; derinl. 0,09 m.

Mermerin cilası tamamen bozulmuş. 10 - Kütük şeklinde dayanak, yanında bacak. Yüks. 0,90 m; gen. 0,42 m; derinl. 0,30 m.

Tabii büyüklüğün üstünde bir heykelle ait sol bacak. Adaleler birer birer işlenmiş, kütük de teferruatlı gösterilmiş. Kaideden bir parça mevcut.

11 - Genç erkek başı. Parçası: 11a - Başın parçası. Yüks. 0,25 m; gen. 0,20 m; derinl. 0,10 m.

Büyüklüğü ve bulunuş durumu bakımından 10 no. lu bacağına ait olması muhtemel. Kıvrık saçlar itinalı işlenmiş. Favorileri çeneye kadar uzanıyor. Sol ve arka tarafı kırık.

12 - Yan çıplak kadın heykeli. Parçaları: 12a - Kaide parçası; 12b - Sağ göğüs; 12c - Sol ayak (testili); Yüks. 1,73 m; gen. 0,49 m; derinl. 0,46 m.

Kalçadan aşağı kısmı örtülü. Kumaşın üst kısmı kalın bir kütle halinde. Baş ve kollar mevcut değil. Omuzlarda saç

kıvrımları. Heykelin ana mihveri, kırık hat şeklinde ve çıplak olan belden yukarı kısım sol tarafa meyletmiş durumda. Heykelin solunda başsız bir Herm heykidi. İleriye atılmış sol ayağın altında bir testi. Heykelin Afrodit'e ait olması muhtemel.

13 - Herakles heykeli. Parçaları: 13a - Başın üst kısmı; 13b - Yüz; 13c - Sopa; 13d, - Sopa parçası; 13e - Baldır. Yüks. 0,88 (sopa ile birlikte); gen. 0,16 m; derinl. 0,31 m.

Başına aslan postunu geçirmiş olan Herakles sakallı ve adaleli olarak işlenmiş. Postun kolları göğüste düğümlenmekte. Sol koltuğu ile sopasına dayanıyor. Sağ kolun arkaya gittiği anlaşılıyor.

14 - Büyük çıplak erkek heykeli. Yüks. 1,45 m; gen. 0,77 m; derinl. 0,38 m. Baş, kollar ve bacaklar mevcut değil. Heykelin önü ve arbsı adaleli olarak işlenmiş. Bu heykel, civarda büyük bir binanın (hamam?) methali önünde bulundu.

15 - Plankia Magne'nin heykelinin alt kısmı. Yüks. 1,5 m; gen. 0,60 m; derinl. 0,15 m.

Yalnız belden aşağı kısmı mevcut. Elbise kıvrımları derin oyulmuş ve itinalı işlenmiş. Sol bacak ileriye uzatılmış ve diz kapaktan itibaren içeriye kıvrılmış. Altındaki kitabeden heykelin Plankia'ya ait olduğu anlaşılıyor. Bu heykel de, 14 no. g:bi, hamam? binasının methali yanında bulunmuştur.

BERICHT UEBER DIE AUSGRABUNGEN IN PAMPHYLIEN
IM JAHRE 1953 (AUSZUG)

Prof. Dr. Arif Müfid MANSEL

Die im Namen der Türkischen Historischen Gesellschaft unter der Leitung von Prof. Arif Müfid Mansel (Universität Istanbul) durchgeführten Grabungen und Untersuchungen in Side und in Perge dauerten vom 28. September bis Ende Oktober. An der Grabung nahmen teil Prof. G. E. Bean (Epigraphiker), Lemi Merey (Architekt), die Dozentin Frau Dr. Jale İnan, die Assistenten Dr. Semavi Eyice, Adnan Pekman und Frau S. Pekman, ferner der Student Ergon Ataçeri.

SIDE:

Der monumentale Grabtempel in der Westnekropole, an welchem seit 1951 gearbeitet wurde, wurde dieses Jahr vollständig freigelegt. Es handelt sich um ein z. T. noch aufrecht stehendes Grabgebäude in Form eines prothylen Podiumtempels (11,20X22,30 m), der sich inmitten eines auf drei Seiten von Arkaden umgebenen rechteckigen Hofes befindet. Der, nach Südwesten orientierte Grabtempel besteht aus einer Vorhalle von 4X2 Säulen korinthischer Ordnung mit einem (syrischen) Glebel und einer rechteckigen Cella, deren Aussenwände mit skulptierten Pilastern versehen waren. Im Inneren an den Wänden sind von Bögen überdeckte rechteckige Nischen vorhanden, die zur Aufnahme von Sarkophagen bestimmt waren (Arcosolien). Ein mächtiges, im Inneren kassetiertes marmornes Tonnengewölbe bedeckte die Cella. Viele Architekturstücke mit reicher Ornamentik konnten zutage gefördert werden, die, wie zu hoffen ist, eine gezeichnete Zeichnerische Wiederherstellung dieses interes-

santen Gebäudes erlauben werden. In und um das Gebäude wurde eine grosse Anzahl von Sarkophagfragmenten meistens vom Sidomaratypus gefunden.

Der Hof (27,10X42,65 m) ist auf drei Seiten von Arkaden, auf der vierten Rückseite von einer Mauer umgeben. Die seitlichen Hallen waren, wie noch erhaltene Gewölbzwickel es deutlich zeigen, von Kuppeln überdeckt, die vordere Halle dagegen höchst wahrscheinlich mit einem Tonnengewölbe versehen. Der Hof war mit grossen Marmorplatten bezpflastert, der Fussboden der vorderen Halle mit Mosaiken geschmückt.

Vor diesem Tempelhof konnte ein zweiter rechteckiger, von Mauern umgebener Hof festgestellt werden, dessen am Meeresstrand gelegene Seite mit Loggien, Türren, Säulen- und Pfeilerhallen versehen war, die von der Hauptfassade des Diokletianspalastes zu Spalato beeinflusst zu sein scheint. Auch im Aufbau, sowie in der Ornamentik des Grabtempels ist eine auffallende Ähnlichkeit mit dem Diokletianspalast vorhanden, was eben zeigt, dass diese Grabanlage gegen Ende des III. Jhs. n. Chr. entstanden ist.

PERGE:

In Perge wurde das mit zwei imposanten, heute noch z.T. aufrecht stehenden Rundtürmen versehene Stadttor (vgl. K. Lanckoronski, *Städte Pamphylens und Pisidiens* I, S. 40 ff.) untersucht und dabei der dahinter gelegene ovale Hof zum grössten Teil freigelegt. Es stellte sich heraus, dass die Rundtürme, das mit drei Steinbögen überdeckte Tor, sowie

die ursprünglich je sechs Nischen enthaltenden Hofmauern hellenistisch sind, dass in der römischen Kaiserzeit (höchst wahrscheinlich II. Jh.n.Chr.) den sechs Nischen eine siebente hinzugefügt wurde und diesen sieben Nischen entsprechend im Obergeschoss sieben kleinere Nischen aus dem weichen Kalkstein herausgearbeitet worden sind. Die Hofmauern, sowie die Nischen wurden ferner mit verschiedenfarbigem Marmor verkleidet und mit einer davorgelegten, zweistöckigen Siu- knarchitektur, wovon wichtige Stücke zutage gefördert wurden, geschmückt. Gefunden wurden ausserdem eine ganze Anzahl von zum grössten Teil überlebensgrossen Heroen- und Götterstatuen, dazu eine ganze Reihe von bechrifteten

Statuenbasen, woraus hervorgeht, dass in den wandnischen die Statuen der damaligen Gründer (Κ1(η)X:) der Stadt, unter denen Plancia Magna, ihr Vater M. Plancius Varus und ihr Bruder C. Plancius Varus zu nennen sind, zwischen den Statuen der Götter (Apollo, Hermes, die Dioskuren, Pan, Aphrodite usw.) und den mythischen Gründern der Stadt (Mopsos, Kalchas, Machaon, Rixos, der Lapith Lr:iteus usw.) gestanden haben. Der hintere Teil des Hofes wurde höchst wahrscheinlich zur gleichen Zeit mit einer Prunkfassade in Form eines mit drei Öffnungen versehenen Bogens verziert. Diesen Bogen, der mit Statuen und Inschriften reichlich versehen zu sein scheint, beabsichtigen wir nächste, Jahr freizulegen.

